

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ АРМІЇ ЯК ПРИНЦИП ВОЄННОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Полякова О.С.,

к.ю.н., доцент кафедри військового права військово-юридичного факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Запропонована стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних теоретико-методологічних проблем адміністративного права України у галузі управління обороною, а саме комплектуванню Збройних Сил України. Висвітлюються шляхи комплектування Збройних Сил України на сьогоднішній день та аналізується спроба переходу до проходження військової служби за контрактом, що була передбачена Державною комплексною програмою реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року. Обґрунтовується висновок про те, що професійна армія є важливим принципом воєнної політики, який може втілитися лише в сучасній розвинутій державі.

Ключові слова: воєнна політика, професійна армія, комплектування Збройних Сил України, національна безпека, обороноздатність, військова служба, контракт, призов.

Полякова О. С. / ПРОФЕСИОНАЛИЗМ АРМИИ КАК ПРИНЦИП ВОЕННОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ / Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина

Предлагаемая статья посвящена рассмотрению одной из актуальных теоретико-методологических проблем административного права Украины в сфере управления обороной, а именно комплектованию Вооруженных Сил Украины. Освещаются пути комплектования Вооруженных Сил Украины на сегодняшний день и анализируется попытка перехода к прохождению военной службы по контракту, которая была предусмотрена Государственной комплексной программой реформирования и развития Вооруженных Сил Украины на период до 2017 года. Обосновывается вывод о том, что профессиональная армия является важным принципом военной политики, который может достигнуть только современное развитое государство.

Ключевые слова: военная политика, профессиональная армия, комплектование Вооруженных Сил Украины, национальная безопасность, обороноспособность, военная служба, контракт, призыв.

Polyakova O. S / PROFESSIONALISM OF THE ARMY AS THE PRINCIPLE OF MILITARY POLICY OF UKRAINE / National law University named after Yaroslav the Wise, Ukraine

The proposed article is devoted to one of the topical theoretical and methodological problems of administrative law of Ukraine in the field of management of defence, namely manning of the Armed Forces of Ukraine. Highlights ways of manning of the Armed Forces of Ukraine to date and concludes with an attempt of transition to undergo military service under the contract that was provided by the State program of reforming and development of the Armed Forces of Ukraine for the period till 2017. The conclusion is justified that the professional army is an important principle of military policy, which can only achieve a modern developed country.

The article defines the notion of military policy, its main features, and focuses attention on one of its most important principles of the professional army. We are talking about a professional army and not professional. This will be addressed in the course of writing the article. The term «professional» at the household level can be perceived as does the job at a high level, different experience and has significant skills in a particular case. We, the term «professional» mean the person that is engaged in some activity as a profession (unlike fan, fan) on a voluntary basis.

Article argumentation that the implementation of the principle of professionalism of the army means the recruitment of the army only on a contract basis. This article will not cover the fact that a contractor should be professional. The idea is that a sign of a professional army is the fact that the military service is the primary, primary, primary profession and occupation soldier. So we are talking about the army «professional» and not «professional». And the professionalism of the army, as a special principle of military policy, based on the fact that a citizen voluntarily joined the ranks of the armed forces and chose his main profession service in the armed forces. Would such a citizen professional flawlessly execute it is a question of minor character, but there is no doubt that the one who came to serve, performing their military duty, notwithstanding their interests and desire, professional military service will never be. Therefore, the professionalism of the army in our context is not seen as something that is in the army manned only with professionals of military Affairs, but as something that soldiers who came voluntarily to the Armed Forces of Ukraine have chosen the profession of a soldier.

Key words: military policy, a professional army, the manning of the Armed Forces of Ukraine, national security, defense, military service, contract.

Різноманітні теоретичні та практичні проблеми у сфері управління обороною, національною безпекою, а також у галузі воєнної політики досліджувалися в тій чи іншій мірі у наукових роботах вітчизняних та зарубіжних вчених: А.А. Агешкіна, О.М. Бандурки, Є.А. Бевзюка, Ю.П. Битяка, М.П. Вавринчука, О.В. Васил'єва, В.М. Гаращука, Є.І. Григоренка, О.В. Дамаскіна, О.Г. Данільяна, О.П. Дзьобаня, І.Ф. Коржа, О. М. Косогова, В.М. Олуйко, М.І. Панова, В. Радецького, А. І. Семенченка, Г.П. Ситника, Є. Ф. Шелеста, Ю.С. Шемшученка, Д.А. Шлянцева та ін. Однак, урахувавши те, що законодавство у сфері воєнної політики постійно оновлюється, удосконалюється та те, що сучасний стан функціонування української армії стрімко змінюється, необхідно приділяти увагу питанням, які є нагальними на цей час.

Отже, метою статті є дослідження, яке полягає у визначенні воєнної політики, основних її рис, та зосередженні уваги на одному із важливих її принципів – професійної армії. Йдеться саме про професійну армію, а не професіональну. На цьому буде звернено увагу у ході написання

статті. Справа в тім, що термін «професіональний» на побутовому рівні може сприйматися як такий, що виконує роботу на високому рівні, відрізняється досвідченістю та має значні навички та вміння з конкретної справи. Ми, в свою чергу, під терміном «професійний» розуміємо особу, що займається якоюсь справою як професією (на відміну від шанувальника, прихильника) на добровільних засадах.

У загальному, широкому розумінні воєнна політика являє собою складову частину політики класів, держав, партій та інших соціально-політичних інститутів, що безпосередньо пов'язана зі створенням військової організації, підготовкою та використанням засобів збройного насильства для досягнення політичної мети [1]. Військовий енциклопедичний словник дає більш детальне розуміння терміну «воєнна політика», під яким розуміє систему поглядів, відносин і діяльності суспільства та його соціально-політичних інститутів, що безпосередньо пов'язані зі створенням воєнної організації, підготовкою та використанням засобів збройного насильства у політичних цілях. Воєнна політика є складовою частиною загальної політи-

ки держави. Основний об'єкт такої політики – воєнна теорія та практика – особлива сфера діяльності людей, яка безпосередньо пов'язана із війною та армією, з підготовкою та проведенням війни, створенням та використанням воєнної потужності [2, с. 720]. У Воєнній доктрині України воєнна політика позначається як діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки держави щодо запобігання воєнним конфліктам, організації та здійснення військового будівництва і підготовки Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту України, Державної спеціальної зв'язку та захисту інформації України до збройного захисту національних інтересів. Воєнна політика – складова державної політики, головною метою якої є підтримання міжнародної безпеки, запобігання воєнним конфліктам, забезпечення обороноздатності держави [3].

Виходячи з вищенаведених означень воєнної політики, можна зробити висновок, що ключовими сегментами її є те, що воєнна політика є складовою частиною загальної політики держави, та здійснюється задля недопущення воєнних конфліктів і забезпечення належної обороноздатності держави та національної безпеки.

Спеціалісти у сфері національної безпеки України розмежовують загальнонаукові та правові принципи воєнної політики і спеціальні принципи. До останньої групи принципів вчені відносять принципи: без'ядерності, нейтралітету, позаблоковості, оборонної достатності, національної безпеки, стримування агресора, будівництва Збройних Сил на професійній основі та ряд інших [4, с. 86].

У свою чергу, О.Г. Данілюк, О.П. Дзьобань та М.І. Панов слушно зазначають, що важливим спеціальним принципом воєнної політики є професіоналізм армії. Його реалізація означає комплектування армії тільки на контрактній основі. Служба в Збройних Силах повинна бути основною професією і родом діяльності для всього особового складу. Україні необхідна невелика, але цілком укомплектована, добре навчена, озброєна сучасною зброєю і бойовою технікою, боєздатна армія [4, с. 95]. Таким чином контракт про проходження військової служби є «певною консолідацією цивільно-правового та трудового договорів, що укладається між громадянином та державою» [5, с. 211].

В. Радецький на підставі експертного висновку, зробленого в Національній академії оборони України, вважає за доцільне замінити вираз «військова служба за контрактом», який має комерційно-тимчасовий підтекст, на більш прийнятний вираз — «професійна військова служба» [6]. Така пропозиція здається нам прийнятною, адже термін «контракт» має дійсно комерційно-тимчасовий характер. А «професійна військова служба», беручи до уваги те, що особи вступають до лав Збройних Сил на добровільних засадах, одразу обумовлюється тим, що для осіб, які її проходять така служба є професією. Тільки у такому разі обов'язково на законодавчому рівні потрібно закріпити поняття професійної військової служби.

Слід пригадати, що Державною комплексною програмою реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року [7] було передбачено поступовий перехід комплектування українських Збройних Сил на контрактну основу. Більш того, ця Програма передбачала конкретні етапи, у межах яких здійснювалося б перетворення (трансформація) Збройних Сил України. Але на цей час виконання заходів зазначеного документа зупинено [8]. Поки що чинне українське законодавство передбачає, що Збройні Сили України та інші військові формування комплектуються військовослужбовцями шляхом: призову громадян України на військову службу та прийняття громадян України на військову службу за контрактом. Таким чином має місце змішана система комплектування української армії.

Також законодавець зазначає, що для доукомплектування Збройних Сил України та інших військових формувань військовослужбовцями на особливий період, а в разі прийняття у випадках та в порядку, визначених законом, відповідного рішення Президента України – і в мирний час, проводиться планомірна військова підготовка і забезпечується перебування в запасі та військовому резерві необхідної кількості військовонавчених громадян.

У свою чергу, В. Радецький звертає увагу, що добровільно-професійний принцип комплектування збройних сил діє тільки в мирний час, а у разі воєнних дій всі армії переходять до загального призову чи змішаного принципу комплектування. Професійна армія не може довго і ефективно воювати. Як свідчить досвід США в Іраку, ні за які гроші найманці не хочуть втрачати життя і здоров'я. І взагалі, світова історія людства знає багато прикладів, коли бійці йшли на смерть заради ідеї – патріотичної, політичної, національної, релігійної. Тому навіть у професійних арміях таких високорозвинених країн, як США, Канада, Великобританія, збережені (законсервовані) призовні структури, а більшість країн світу комплектують свої збройні сили за змішаним принципом [6].

Так, вважається, що професійна армія – це армія, служба в якій є для особового складу основною професією та має добровільний характер (армія комплектується за контрактом). Професійна армія існує у Великобританії, Японії, США та інших державах.

Однак існує думка про те, що «професіоналізм армії не залежить від принципу її комплектування. Наприклад Сили оборони Ізраїлю – це армія, яка не є контрактною, але вважається однією із професійних армій у світі. Тому необхідно розмежовувати контрактну армію та професійну. Бути контрактником ще не означає бути професіоналом своєї справи» [9]. Але ми зробимо обмовку про те, що, підтримуючи точку зору вчених, які зазначають що реалізація принципу професіоналізму армії означає комплектування армії тільки на контрактній основі, ми не беремо до уваги той факт, що контрактник повинен бути професіоналом своєї справи. Йдеться про те, що ознакою професійної армії виступає факт того, що проходження військової служби є основною, головною, першочерговою професією і родом діяльності військовослужбовця. Тому ми говоримо про армію «професійну», а не «професіональну». І професіоналізм армії як спеціальний принцип воєнної політики, заснований на тому, що громадянин добровільно вступив до лав збройних сил та обрав собі основну професію – службу у збройних силах. Чи стане такий громадянин професіоналом своєї справи, бездоганно її виконувати – питання другорядного характеру, але не викликає сумніву, що той, хто прийшов служити, виконуючи свій військовий обов'язок, всупереч своїм інтересам та бажанню, професіоналом військової служби може ніколи не стати. Тому професіоналізм армії у нашому контексті розглядається не як те, що в армії служать тільки професіонали військової справи, а як те, що військовослужбовці, які прийшли на добровільних засадах до Збройних Сил України обрали для себе професію військовослужбовця.

О.В. Дамаскін слушно зазначає, що суспільство ще не готове утримувати повністю найману армію та відмовитися від призову. Обставинами, що підтверджують це є неадекватність оплати тяжкої та небезпечної воїнської праці професійних військовослужбовців, неспроможність забезпечити гідні побутові та житлові умови, відсутність механізмів професійного навчання та виховання добровольців, без чого контрактна армія перетворюється у фікцію. Повністю професійні армії можуть мати дуже заможні держави [10, с. 64].

Але, виходячи з того, що на формування такої (контрактної) армії повинна бути спрямована значна кількість ресурсів, а політичний та економічний стан України не має можливості та мабуть у близькому майбутньому і не

матиме її забезпечити, можна вважати що реформування Збройних Сил України у цьому напрямі зупинилося на невизначений час.

Однак фінансування контрактної армії є не єдиною проблемою для її функціонування. Цілком об'єктивно В. Радецький визначає ще й такі основні суспільно-політичні проблеми формування Збройних Сил України на професійній основі:

– нерозуміння органами влади та суспільством необхідності самого існування Збройних Сил, готовності йти на матеріальні та духовні витрати заради їх утримання та розвитку;

– відсутність чітко визначеної системи громадянського виховання, пріоритетів національно-державницької ідеології у зовнішній, внутрішній політиці та військовій сфері;

– занижена суспільна оцінка престижності військової служби у загальній ієрархії цінностей, декларативність патріотичної ідеї військової служби [6].

Безумовно всі ці фактори в Україні існують та заслуговують на увагу як науковців, так і практиків. Саме їх існування в об'єктивному вимірі говорить про певні обставини, події, що пов'язані з минулим. Наприклад, відсутність чітко визначеної системи громадянського виховання, пріоритетів національно-державницької ідеології у зовнішній, внутрішній політиці та військовій сфері з'явилася не сама по собі. Т.В. Розова слушно зазначає, що, «говорючи про роль та співвідношення громадськості та державності у розвитку людини, неможна забувати про ту тяжку політично-економічну, соціокуль-

турну, інтелектуальну та психологічну спадщину, а також про ті юридичні традиції, що дісталися від радянського суспільства» [11, с. 229]. А це сприяє, як підкреслюють Н. Михальченко та З. Самчук, граничній актуалізації «необхідності переходу від стану звільнення особи від пригнічення державою та державною ідеологією до стану становлення інституту свідомого та відповідального громадянина як невід'ємної умови формування правового суспільства» [12, с. 263-264].

Існування заниженої суспільної оцінки престижності військової служби у загальній ієрархії цінностей також простежується у всіх верствах населення. Авторам Сучасної воєнної психології, що досліджували цю проблему, вдалося визначити деякі засади, через які можна підвищити престиж армії. Серед таких засад є слушною згадка про те, що факторами, які характеризують ситуацію, що склалася (занижена оцінка престижу армії) виступає відсутність інформаційного впливу на потенційного призвника та людей, що його оточують. У армії є своя привабливість, є свої плюси, є те, що може зацікавити багатьох молодих людей. Саме про це необхідно говорити голосно та професійно [13, с. 67].

Виходячи з вищевикладеного та ураховуючи всі основні суспільно-політичні проблеми формування Збройних Сил України на професійній (контрактній) основі, робимо висновок про те, що Україні потрібно пройти ще довгий час, щоб відмовитися від призову. Без ліквідації усіх першочергових проблем, що нами позначені, неможливо сформувати професійну армію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Военная политика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ru.wikipedia.org
2. Военный энциклопедический словарь. – М. : Эксмо, 2007. – 1024 с.
3. Про Военну доктрину України : Указ Президента України від 15 червня 2004 року № 648/2004 // Офіційний вісник України . – 2004. – № 30. – Ст.2005.
4. Данільян О. Г. Національна безпека України : структура та напрямки реалізації : навчальний посібник / О. Г. Данільян, О. П. Дзьобань, М. І. Панов. – Харків : Фоліо, 2002. – 285 с.
5. Все о службе в армии / А. А. Агешкин, Е. А. Бевзюк, О. А. Васильев, Д. А. Шлянцев. – М. : Московский финансово-промышленный университет «Синергия», 2013. – 288 с.
6. Радецький В. Професійна армія: соціально-політичні проблеми та шляхи їх розв'язання / В. Радецький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://defpol.org.ua/site/index.php/uk/publikaci/doc_download/11
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 02 вересня 2013 року «Про Державну комплексну програму реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року» : Указ Президента України від 02 вересня 2013 року № 479/2013 // Офіційний вісник Президента України. – 2013. – № 22. – Ст. 719.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 року «Про заходи щодо підвищення ефективності планування в секторі безпеки і оборони» : Указ Президента України від 13 травня 2014 року № 468/2014 // Урядовий кур'єр. – № 86
9. Профессиональная армия Украины : мифы и реальность [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://myferstsite.ucoz.ua/publ/armija_ukrainy/sostojanie_armii/professionalnaja_armija_ukrainy_mify_i_realnost/3-1-0-178
10. Дамаскин О. В. Российская армия в современном обществе: проблемы и перспективы: монографія / О. В. Дамаскин. – М. : Юрлитинформ, 2011. – 288 с.
11. Розова Т. В. Специфіка становлення громадянського суспільства в Україні : Монографія / Т. В. Розова, В. Ю. Барков. – Одеса : Юридична література, 2003. – 336 с.
12. Михальченко М. Україна доби межичасся. Блиск та убогство куртизанів / М. Михальченко, З. Самчук. – К. : Відродження, 1998. – 288 с.
13. Современная военная психология : Хрестоматія / Сост. А. А. Урбанович. – Мн. : Харвест, 2003. – 576 с.